

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Основная общеобразовательная школа с. Шанчы Чаа-Хольского
кожууна Республики Тыва»

Рабочая программа

Наименование учебного предмета Родная литература

Класс 9

Учитель Сундун Аиша Аишовна

Срок реализации программы, учебный год 2023-2024 уч.год _____

Количество часов по учебному плану: в неделю 2, в год 68 ч.

Учебник М.А. Вуржунет, Л.К. Ортеж, Тыва чонаа, 9 класс.
Кызыл - 2018

Рабочую программу составил(а) Сундун

Тайылбыр бижик

1. Ажылчын программаның тургузуун Федералдыг күрүнениң өөредилге стандарттарының негелделеринге дүүштүр тургускан.

2. Чамзырын Е.Т. , Күжүгет М.А, Ооржак Л.Х. Ниити өөредилге черлериниң 5-9 класстарына аас чогаалы болгаш төрөөн (тыва) литератураның чижек программасына даянган. НШХИ, Кызыл. 2022ч.

3. Авторлары: Күжүгет М.А., Ооржак Л.Х. Тыва чогаал ному, 9 класс. – 2022 ч.

Тыва Республиканын ниити өөредилге черлеринге (школаларына) төрөөн (тыва) чогаал эртемин 5-11 класстарга башкылаарына таарыштыр тургустунган чижек программаны өөредилге дугайында Хоойлуга (дугаары 9, 14, 29 ст.), ниити өөредилгениң фундаменталдыг өзөөнге күрүнениң федералдыг өөредилге стандартында ниити өөредилгениң түңнелдерин илередир негелдеринге дүүштүр база ийиги салгалдың гуманитарлыг эртемнерге хамаарыштыр кол ниити өөредилгениң чогаал эртеминиң чижек программасында сүмелерге даянып тургускан. Ол ышкаш өөредилгениң федералдыг күрүне стандартына кирип турар негелде, сүмелерге таарыштыр бөлүк авторларнын ажылдап кылганы чижек программаны («Тыва аас чогаалы болгаш литература». Ниити өөредилге черлеринин 5-9 класстарына чижек программа». Авторлар Е.Т.Чамзырын, М.А.Күжүгет, Л.Х.Ооржак. Кызыл, 2021ч.) үндезин кылдыр алган.

9-ку класска тыва чогаалды өөредиринге 68 шак бердинген.

Школага аас чогаалы болгаш төрөөн (тыва) литератураны өөредириниң сорулгалары:

Өөредиглиг:

- чогаал сөзүглелиниң тургузуун, уран-чеченин, ооң дылының онзагай талаларын, идея-тематиктиг утказын, композициязын ханы сайгартып;
- чогаалдың теориязының эге билиглеринге даянып, чечен чогаалдың аймаан, жанрын, хевирин, ооң бижиттинген төөгүзүн чыып;
- чечен чогаалдың онзагайын уран чүүлдүн өске хевирлери-биле деңнеп, орус болгаш өске-даа чоннарның литературазында тыва чогаалдарның идея-тематиказы-биле хөөннөш уткалыг чогаалдарны деңнеп;
- чогаал сайгарарына ажыглаар янзы-бүрү медээ-сүмелерни (Интернет четкизи, словарьлар, библиографтыг справочниктер, энциклопедиялар) ажыглап сайгарарын өөредир.

Сайзырадылгалыг:

- уругларның амыдыралче бот-тускайлаң медреселдиг көрүжүн хевирлеп, чогаалдыкчы арга-шинээн;
- аас болгаш бижимел чугааны делгеренгей, утказына дүүштүр шын ажыглап, сайгарарынсайзырадыр.

Кижизидилгелиг:

- сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чаагай, эптиг-чөптүг;
- кижилерге, төрөөн черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг;
- хамааты бот-медерели бедик; ада-чурт төөгүзүн үнелеп билир;
- номчулгага сонуургалдыг, чогаадыкчы езу-биле боданып, бодунуң туружун амыдыралдыңкандыг-даа байдалында камгалап билир кижини кижизидер.

Тыва аас чогаалы болгаш литература эртемнериниң утказы болгаш тургузуу

Чечен чогаал кижиниң сагыш-сеткилиниң хөй янзы талаларын эскерип шинчилээринге, амыдыралды үнелээринге, долгандыр турар бойдуска хумагалыг болурунга өөредир. Ынчангаш литература, уран чүүлдүң өске-даа хевирлери дег, уругларның мөзү-бүдүжүн хевирлээринге болгаш эстетиктиг көрүжүн быжыглаарынга салдарлыг.

Тыва аас чогаалы болгаш литература – Тыва Республиканың школаларында кол эртемнерниң бирээзи. Ук эртемнерни өөредириниң кол сорулгазы – аас чогаалы тыва чоннуң ада-өгбелериниң чүс-чүс чылдарда чогаадып, сайзырадып келген сөстүң уран чүүлү деп билиндирбишаан, чогаалды амыдырал-биле холбап, ханы сайгарып билир; бүгү талалыг сайзыраңгай, бедик культуралыг, тыва болгаш хөй националдыг Россия чоннарының культуразын, ооң байлаан, найыралын үнелеп билир; чараш мөзү-бүдүштүг, бодунуң үзел-бодалын, хамааты туружун камгалап шыдаар хамааты кижини хевирлээри.

Тыва чогаалдың өзөөн национал литератураның алдын фондузунда кирген чогаалдар тургузуп турар. Уругларның делегей көрүүшкүнүн, эстетиктиг негелделерин, хамааты туружун хевирлевишаан, бодунга болгаш долгандыр хүрээлелге чөптүг хамаарылгалыг, шүгүмчүлелдиг болурун чогаал кижизидер. Чечен чогаал-биле харылзаа угаап-боданырының арга-шинээн сайзырадыр, чогаалчының делегейи-биле, ооң чогаал бижиир аян-хөөнү-биле чоок таныжары болур. Чоннуң амыдыралчы байлак дуржулгазындан укталган аас чогаалы, орус болгаш делегейниң классиктиг литературазы, тыва чоннуң эрте-бурунгудан бээр онзагай культуразы кижиниң мөзүлүг аажы-чаңын хевирлээр, чогаал делегейи-биле харылзааны быжыг тудар. Ук харылзаалар уругларны орус болгаш делегей литературазының шылгараңгай чогаалдары-биле таныштырарынга, тыва чогаалды кожа-хелбээ чоннарныё чогаалдары-биле деңнеп сайгарарынга, оларның чоок болгаш ылгалдыг талаларын тодарадып билиринге өөредир.

Чечен чогаалда уран сөстүң дузазы-биле чураан амыдыралдың илереп келирин чүгле сеткил хөлээшкинниг эвес, а медерелдии-биле сайгарып билирин өөредир. Чечен чогаалды төөгү, философия, психология, педагогика, уран чурулга эртемнери-биле чергелештир көрүп болур. Ону «Кижидугайында эртем», «Амыдыралдың ному», «Уран-чечен шинчилел» деп адап турары таварылга эвес.

Тыва чогаал эртеми ниити филологияның тыва дыл эртеми-биле сырый холбаалыг. Уругларның чугаа сайзыралынга, чугаа культуразынга, хөй-ниити харылзаажылгага тыва чогаал эртемниң салдары улуг. Чечен чогаалдың дылы дыл эртемниң бүгү адырлары-биле холбаалыг болганда, уруглар сөстүң эстетиктиг функцияларын сайгарар ужурлуг.

9-ку класска мурнунда өөрөнгөн чогаалдарны катаптаар, алган билиглерни системажыдып, түңнээр. Литератураны бөлүктөп өөренириниң системазын төндүргөш, тыва литератураның төөгүзүнүң үе-чадаларының хуваалдазын, сайзырап келгениниң база чамдык чогаалчыларның чогаадыкчы ажил-чорудулгазының дугайында, төөгү-биле холбашкан ханы амыдыралчы

чогаалдарны өөренир. Чечен чогаалдың сайгарылгазын ханыладыр. Чечен чогаалдың эстетиктиг үнезин база ооң литература төөгүзүнге туружун медрес билиринге чаңчыктырар.

Уругларга чогаалчы болгаш чогаал дугайында медээни боду дилеп тывар, шинчилээр, эртем угланышкынныг бот-тускайлаң ажилдаар арганы бээр. Интернеттен медээлерни литература кичээлдеринге уругларның интеллектуалдыг сайзыралын бедидеринге, номчулгага сонуургалын идепкейжидеринге, чогаал талазы-биле культуразын бедидеринге ажыглаар.

Тыва чогаал эртемни өөредириниң түңнелдери

Өөредилгениң *бот-тускайлаң түңнелдери* өөреникчиниң зел-бодалын бот-тодарадып, бот-сайзырадып, бот-углап билиринче, өөренириниң чугулазын, чаа билиглер шингээди алырын медреслдии-биле угап билиринче, хөй чоннарның аразынга хууда болгаш хамааты туружун быжыглап, амыдыралчы планнарын тургузуп, ону боттандыраарынче угланган болур.

Предметтиг түңнелдер кижиниң ажил-херээниң дараазында байдалдарынче: эртемниң спецификазын медрес билип алырынче, чаа билиглерни чедип алырының янзы-бүрү аргаларын ажыглап шингээдиринче, теориялыг билиглерни амыдырал-биле холбап өөредиринче, эстетиктиг көрүштү хевирлээринче угланган болур.

Метанпредметтиг түңнелдер өөреникчилерге чогаал эртемни өске эртемниң теория-практиктиг билиглери-биле чергелештир өөредиринче, өөренириниң бот-тускайлаң, коммуникативтиг (харылзаа тудуп, чугаалажып билириниң) регулятивтиг (бот-угланышкынныг), чаа билиг алырының аргаларын шингээттиреринче угланган болур.

Тыва чогаал эртеми 9-ку класска хронологтуг, проблема-тематиктиг принципке үндезилеттинип ажылдап кылдырган. Үндезин билиглери – Чечен үе болгаш Чогаалчы, Чогаалчы болгаш Номчукчу.

9-КУ КЛАССТЫ ДООЗУП ТУРА, ӨӨРЕНИКЧИНИҢ ШИНГЭЭДИР КОЛ БИЛИГЛЕРИ БОЛГАШ МЕРГЕЖИЛДЕРИ

Өөреникчилер шингээди алыр:

- тыва литератураның тывылганы болгаш сайзырап келген оруун, баштайгы тыва чогаалдарны билир;
- төрөөн чериниң төөгүзүн өөрениринге тыва литература национал болгаш делегей чергелиг культураның одаа, мөзү-шынар болгаш чаагай чаңчылдарны салгалдарга дамчыдар талазы-биле таарымчалыг арга дээрзин билир;
- чогаал теориязынга хамаарышкан өөрөнгө терминнерин болгаш билиишкиннерин сайгарылга кылырынга чөптүг ажыглап билир;
- сөзүглелдерниң янзыларын тус-тус онзагайларынга дүүштүр билдилиг хүлээп билир, утка-хөөнүнүң ужур-утказын сайгарарынга киржип, маадырларның мөзү-шынарынга шын хамаарылганы, үнелелди кылып билир;
- сонуургап турар чогаалын бот-тускайлаң шилип билир, Интернет четкизи, справочниктерни немелде медээ тып өөрениринге, кыска аннотация бижииринге чөптүг ажыглап билир;
- сөзүглелдерниң аңгы-аңгы хевирлерин сайгарарынга билдингир аргаларын ажыглап билир: чылдагаан-түңнел харылзааларны тодарадып билир, чогаалдың кол бодалын илередип билир, сөзүглелди кезектерге чарып билир, ат берип, план тургузуп, дылдың чурумалдыг аргаларын тодарадып билир;
- эртем-төөгүлүг, өөредилге болгаш чечен чогаалдар сөзүглелдериниң онзагайларын тодарадып, сайгарып билир, номчаан чогаалынга үнелел бижип билир;

— бодунуң чогаадыкчы сонuurгалын сайзырадырынга сонuurгалдыг, боду чечен чогаалдар чогаадырын шенеп турар, чуруктарга даянып бодунуң көрүжү-биле сөзүглел тургузуп билир;

— библиотека фондузу, словарьлар, удуртулга литературалар болгаш Интернет-курлавырлар-биле ажилдап билир;

— Орхон-Енисей бижиктериниң дугайында база бурунгу бижимел тураскаалдарның жанрын сайгарып өөренириниң эге билиглерин билир;

— география, төөгү эртемнери-биле чогаалды холбап, сайгарып билир;

-- руниктиг бижимелдерни очулдуруп эгелээн төөгүзү-биле таныш, деңнелгелиг сайгарылганы боттарының деңнели-биле сайгарып билир (VIII–XII вектерге хамааржыр эрте-бурунгу түрк чогаалдар);

— дашта бижиктерниң («Күлтегин») тема болгаш идеязын тодарадып билир;

— чогаалдарда чечен девискээр болгаш чечен үени илередип билир;

— лириктиг чогаалдарда риториктиг айтырыгларның чечен чогаалга хамаарыштыр салдарлыын тодарадып билир;

— чогаалдарда чагыг мотивин тодарадып билир;

— чечен чогаалдың улустуң аас чогаалы, төөгүлүг болуушкуннар, портрет, пейзаж ажыглалдарының тема болгаш идея тодарадырынга үн алчып, каттыжып чоруурун тодарадып билир;

— шүлүглел лира-эпиктиг чогаал жанры дээрзин билир;

— тыва литературада «онегин строфазы» деп билиишкин барын бадыткалдыг тодарадып билир;

— тоожукчунуң овурун тодаргай бижип билир;

— чогаалдарда амы-хуунуң болгаш хөй-ниитиниң көдүрген айтырыгларны сайгарып билир (ниитилелде мөзү-шынар, өг-бүлө айтырыглары дээш о.ө.);

— ниитилел чергелиг мөзү-шынар, чурум айтырыынга хамаарышкан чидиг айтырыгларны сайгарып шиитпирлээр;

— буддизм философиязын шингээдир, эртем-билигже чүткүлдүг тыва лама башкылар болгаш хуурактарның амыр эвес, төөгүлүг оруктарын билир;

— «ыдык», «ат-алдар» болгаш «чоннуң салым-чолу» деп билиишкиннерниң уткаларын ажыдып шыдаар.

Доозукчу шингээдиң ап шыдаптар аргалыг:

— ТАР үезиниң төөгү-литературлуг ажил-чорудулгазынга хамаарышкан кол угланыышкыннарын барымдааларга даянып, тайылбырлап билир;

— тыва литератураның укталган дөстери болгаш сайзырап келген оруктарын тодарадып билир;

— литератураның сорулгаларын билир, тыва литератураның үндезилекчилериниң чечен чогаалдың сайзыраарынга салдарлыын билир;

— литературлуг терминнер: литературлуг маадыр, омур-хевир, тема, идея болгаш чечен чогаалда көдүртүнген чидиг айтырыгларны тыва литератураның сайзырап келген оруктарынга барымдаалап илередип билир;

— орхон-енисей бижиктери төөгү, дыл база чогаал сайзыралының оруктарын шыгжаан делегей чергелиг үнелиг чүүл дээрзин медресеп билип турар;

— Орхон-Енисей бижиктеринде тоожушкун кезектерин тодарадып билир;

— эрте-бурунгу бижиктерде чечен үе, чечен девискээр онзагайларын илередип

шыдаар;

- баллада жанрының композициясының онзагайын тодарадып билир;
 - чогаалда чидиг айтырыгны, теманы тодарадып, дарлакчы аңгының овурун илередирде, дылдың чурумалдыг аргаларын ажыглаанының дээштиин тайылбырлап билир;
 - маадырларның сагыш-сеткил илерээшкиниге, психологтуг байдалыга даянып, чогаалдарның дылының онзагайын, авторнун туружун тодарадып билир;
 - тоожукчунун аажы-чаңын, ооң чогаалдың идеясын илередиринге салдарлыын тодарадып билир;
 - сайгарып турар айтырыгларга хамаарыштыр бодалдарын, туружун бадыткалдыг чижектерлиг аас болгаш бижимел тодаргай илередип шыдаар;
 - очерк жанрының янзы-бүрү хевирлерин ылгап билир;
 - литературлуг терминнер болгаш билиишкиннерни (лира- эпиктиг чогаал, баллада, шүлүглел, шүлүктээн роман) чогумчалыг, билдилиг ажыглап билир;
 - шииде чидиг чөрүлдээни өөренип билир;
 - В.Ш. Көк-оолдун чогаалында чуртталганың үнөзи, ынакшыл, мөзү-шынар темазынга хамаарышкан айтырыгларны сайгарар чугаага киржип билир;
 - Кызыл Армияга дуза көргүзөр хамааты туруш бедик шимчээшкинге киржип турар тыва чоннун ниити овурун тургузуп билир;
 - совет болгаш тыва чогаалчыларның бижиттинген чогаалдарында найырал темазын илереткениниң онзагайын тодарадып билир;
 - тодаргай үениң идеологтуг угланышкынын чечен чогаалда чураанының онзагайын илередип билир;
 - тыва литературада философчу утка-хөөннүг чогаалдарны илередип билир, «өг» болгаш «октаргай» деп билиишкиннерниң аразында сырый харылзаалыын, ханы утказын тайылбырлап билир;
 - монолог чугаага даянып, маадырның иштики сагыш-сеткил делегейин тодарадып билир;
 - тодаргай үениң социал-төөгүлүг байдалын илередип, чоннун чүдүлгө болгаш оон-даа өске чидиг айтырыгларын сайгарып билир;
 - шүлүк жанрының чаа хевири – үштээн тывызыктарның улустун аас чогаалы-биле холбаалыын тодарадыр;
 - Э. Б. Мижиттин «Сүбедей» деп шүлүглелинде чечен үени тодаргайлап билир;
 - шүлүглелде композиция тургузугнун онзагайын билир, авторнун философчу угаап-бодаашкынын илередип билир;
 - чечен чогаалды дыңнаарының янзы-бүрү хевирлерин күүседип билир (сөзүглелдин уjur-утказын билип, ооң кол бодалды илереткениниң онзагайын ылгап билир);
 - өөредилге ному, словарьлар, библиотека болгаш Интернет- курлавырлар-биле ажылдап билир.
- эртемни шингээдип алганының түңнелинге даянып, бедик культуралыг, чараш мөзү-бүдүштүг, делегей көрүүшкүнү делгем, дыл-домаа сайзыраңгай болур.

Шээжилээр чогаалдар:

Даржай А. А. Шүлүк «Тыва дылым».

Мижит Э. Б. Шүлүглел «Сүбедей» (шилилге-биле).

Өлчей-оол М. К. Шүлүк «Үш кара», «Үш каржы», «Үш дудуу» (шилиттинген эгелер).

Пюрбю С. Б. Шүлүглел «Чечек» (шилилге-биле), шүлүк «Кызыл кош», шүлүк «Хайыракан».

Сарыг-оол С. А. Шүлүглел «Саны-Мөге» (шилилге-биле).
Серен-оол В. С. Шүлүк «Өгже чалалга».
Эренчин В. Л. Шүлүк «Дөнен-Шилгим», шүлүк «Кадарчы уруг».
Сарыг-оол С. А. Тоожу «Белек» (шилилге-биле).
Танова Е. Т. Тоожу «Кара-Бай» (шилилге-биле).
Көк-оол В. Ш. Шии «Хайыраан бот» (Караның монологу).

Немелде литература:

1. А.К.Калзан. Амыдырал болгаш литература. Кызыл: ТывНУЧ, 1980.
2. А.К.Калзан. Өзүлдениң демдектери. Кызыл: ТывНУЧ, 1991.
3. А.К.Калзан. Тыва литература. 8-10 класс. Кызыл: ТывНУЧ, 1987.
4. А.С.Төгүй-оол. Шинчилелдер. Кызыл: ТывНУЧ, 2001.
5. В.С.Салчак. Тыва чогаалчылар дугайында демдеглелдер. Кызыл: “Аныяк”, 2000.
6. В.С.Салчак. Уран сөстүң ужуу. Абакан: “Журналист”, 2010.
7. Г.Н. Курбатский. Тувинцы в своем фольклоре. Кызыл: ТКИ, 2001.
8. Д.С. Куулар. Тувинская поэзия. Очерк истории. Кызыл: ТКИ, 1970.
9. Д.С. Куулар. Төөгү болгаш амгы үе. Кызыл: ТывНУЧ, 1982.
10. Д.С.Куулар. История и современность. Кызыл: ТКИ, 2002.
11. Д.Ч. Сүндүп. Тыва улустуң аас чогаалын школаларга өөредириниң методиказы. Кызыл: ТывНУЧ, 1992.
12. Е.Т.Танова. Тываның чогаалчылары: намдар-төөгүзү, ажыл-чорудулгазы. Кызыл: ОАО “Тываполиграф”, 2013.
13. Е.Т.Чамзырын. Төрээн чогаалды өөредириниң теориязы болгаш методиказы. Кызыл, ТывКУ, 2005.
14. З.Б. Самдан. Избранные научные труды. Тувинская словесность: миф-сказка-литература. Абакан: ООО «Журналист», 2011.
15. З. Б. Самдан. Тыва чогаалдың кокпалары-биле. Кызыл:Рестипография, 2005.
16. Күл-тегин. Мөңгө даштың сарыны. Новосибирск: «Наука», 2003.
17. М.А.Хадаханэ. Тувинская проза. Кызыл: ТКИ, 1968.
18. М.А. Хадаханэ. Литературная Тува. Кызыл: ТКИ, 1986.
19. М.А.Хадаханэ. Беседы о тувинской литературе и не только... Кызыл:ТывНУЧ, 2006.
20. Н.Ш.Куулар, М.А.Кужугет. Амгы тыва шүлүк чогаалының сайзыралы. Кызыл: ТКИ, 2011.
21. С.Б. Пюрбю. Аныяк чогаалчыларга дуза. Кызыл: КЦО “Аныяк”, 2003.
22. С.М. Байсклан. Поэтика тувинского героического эпоса. Кызыл: ТКИ, 1987.
23. С.М.Орус-оол. Избранные научные труды. Абакан: ООО «Журналист», 2011.
24. С. С. Комбу. Тувинская литература. – Новосибирск: Наука, 2012.
25. Тыва Республиканың чогаалчылары. (М.Б.Ховалыг тургускан. Кызыл, 2000)
26. Тываның чогаалчылары – Писатели Тувы. (М.Б.Ховалыг тургускан. Кызыл, 2001)

27. Тыва литератураның допчу очерктери. (А.Калзан, М.Хадаханэ, Д.Куулар). Кызыл: ТывНУЧ, 1975.
28. Тыва литература талазы-биле эртем-методиктиг статьялар чыындызы. Кызыл, ТывНУЧ, 2010.
29. Тыва чечен чогаал: сөөлгү үениң шинчилелдери. ТГШИ-нин шинчилелдер чыындызы. Кызыл: ГУП РТ “Тываполиграф”, 2009.
30. Тыва чогаал. Библиографтыг айтылга. Г.Д.Сундуй, М.М.Ооржак тургускан. Кызыл: НШСИ, 2010.
31. Тюркская руника: язык, история, культура (к 120-летию дешифровки орхоно-енисейской письменности). Часть I: материалы Международной научной конференции (г.Кызыл, 10-11 июля 2013 г.). – Абакан: Хакаское книжное издательство, 2013.
32. Тюркская руника: язык, история, культура (к 120-летию дешифровки орхоно-енисейской письменности). Часть II: материалы Международной научной конференции (г.Кызыл, 10-11 июля 2013 г.). – Абакан: Хакаское книжное издательство, 2013.
33. У.А.Донгак. Тувинское стихосложение. Кызыл: ТКИ, 2006.

Словарьлар:

1. Древнетюркский словарь. _ Л.: Наука, 1969.
2. Краткий словарь литературоведческих терминов. Под ред. Л.И.Тимофеева, С.В.Тураева. _ М.: Сов.энциклопедия, 1984.
3. Монгуш Д.А. Русско-тувинский словарь. _ М.: Русский язык, 1980.
4. Монгольско-русский словарь. _ М.: Улсын гадаад, Дотоодын Олон хэлний толь бичгийн хэвлэл, 1957.
5. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка. _ М.: Русский язык, 1988.
6. Тыва дылдың тайылбыр словары. Том 1. (А-Й). _ Новосибирск: Наука, 2003.
7. Тыва дылдың тайылбыр словары. Том 1. (К). _ Новосибирск: Наука, 2004
8. Татаринцев Б.И. Этимологический словарь тувинского языка. Том 1 (А-Б). _ Новосибирск: Наука, 2002.
9. Татаринцев Б.И. Этимологический словарь тувинского языка. Том II. (Д, Е, И, Й). _ Новосибирск: Наука, 2003.
10. Татаринцев Б.И. Этимологический словарь тувинского языка. Том III. (К, Л, М, О). _ Новосибирск: Наука, 2004
11. Тыва-орус словарь. _ М.: Сов.энциклопедия, 1968.
12. Хертек Я.Ш. Тувинско-русский фразеологический словарь. _ Кызыл: ТКИ, 1975
13. Хертек Я.Ш. Русско-тувинский фразеологический словарь. _ Кызыл, 1976

Ол ышкаш:

- тыва чогаалчыларның дугайында теледамчыдылгалар бижиткен дискилер;
- чогаалчыларның портреттери, плакаттар;

- тыва чогаалчыларның шүлүктөрүн аянның номчаан аудиобижидилгелер;
- чогаалчыларның чогаалдарына чураан иллюстрациялар, чуруктар;
- уругларның билиин хынаарына белеткээн тест ажылдар.

Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери

Өөредилге номнары, техниктиг херекселдер, таблицалар, схемалар ортумак (долу) ниити өөредилгениң сорулгаларын күүседиринге чугула херектиг өөредилге-методиктиг комплексти тургузар. Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери санитар эпидемиологтуг дүрүмнөр болгаш нормаларга дүгжүп турар ужурлуг (СанПиН 2.4.2.1.178-02).

Календарь-тематиктиг планнаашкын. 9 класс

	Кичээлдин темазы	Шагы	План	Факт
1	Кирилде кичээл. Тыва чечен чогаалдын сайзыралынын оруу	1	02.09	
2	Тыва литературанын сайзыралы 1945—1957 чч. Тыва литературанын амгы уе-чадазы	1	08.09	
3	Култегин. Култегинге тураскааткан биче бижик	1	09.09	
4	«Означенное суурдан тывылган тураскаал»	1	15.09	
5	Юрий Шойдакович КЮНЗЕГЕШ (1927—2000) Кок-Эл	1	16.09	
6	Кюнзегеш Ю. Ш. «Багырның хылыжы»	1	22.09	
7	Кюнзегеш Ю. Ш. «Багырның хылыжы»	1	23.09	
8	Даржай А. А. «Бурунгунуң изи-биле»	1	29.09	
9	Игорь Иргит (1952—2020) Кожээ дажы	1	30.09	
10	Класстан дашкаар номчулга. Мижит Э. Б. «Кыйгы»	1	06.10	
11	Салчак Калбак-Хорекович ТОКА (1901 —1973) Каргыга чорааным	1	07.10	
12	Салчак Калбак-Хорекович ТОКА (1901 —1973) Каргыга чорааным	1	13.10	
13	Салчак Калбак-Хорекович ТОКА (1901 —1973) Каргыга чорааным	1	14.10	
14	Очерк дугайында билиг	1	20.10	
15	Хыналда ажыл	1	21.10	
16	Частырыглар-биле ажыл	1	27.10	
17	Степан Сарыг-оол «Саны-Моге»	1	10.11	
18	Степан Сарыг-оол «Саны-Моге». Практиктиг кичээл		11.11	
19	Степан Сарыг-оол «Саны-Моге»	1	17.11	
20	Степан Сарыг-оол «Саны-Моге»	1	18.11	
21	Монгуш Идам-Сурун «Союспан»	1	24.11	
22	Монгуш Идам-Сурун «Союспан»		25.11	
23	Баллада дугайында билиг	1	01.12	
24	Сергей Пюрбю . Шулуглел: «Чечек»	1	02.12	
25	Сергей Пюрбю . Шулуглел: «Чечек»	1	08.12	
26	Сергей Пюрбю . Шулуглел: «Чечек»	1	09.12	
27	Сергей Пюрбю . Шулуглел: «Чечек»	1	15.12	
28	Сергей Пюрбю . Шулуглел: «Чечек».Практиктиг кичээл	1	16.12	
29	Шулук чогаалынын лиро-эпиктиг хевиринин дугайында билиг	1	22.12	
30	Сергей Пюрбю «Кара-Суг»	1	23.12	

31	Хыналда тест	1	29.12	
32	Частырыглар-биле ажыл	1	30.12	
33	Сергей Пюрбю «Хайыракан»	1	12.01	
34	Зоя Намзырай «Аяк хээлиг тыва чуртум»	1	13.01	
35	Класстан дашкаар номчулга: Тун-оол О.К «Тоолзуг оранда»	1	19.01	
36	Николай Куулар «Аннаашкын соонда болчаг»	1	20.01	
37	Николай Куулар «Аннаашкын соонда болчаг». Практиктиг кичээл	1	26.01	
38	Хыналда ажыл	1	27.01	
39	Частырыглар-биле ажыл	1	02.02	
40	Виктор Кок-оол «Хайыраан бот»	1	03.02	
41	Виктор Кок-оол «Хайыраан бот»	1	09.02	
42	Виктор Кок-оол «Хайыраан бот»	1	10.02	
43	Виктор Кок-оол «Хайыраан бот». Практиктиг кичээл	1	16.02	
44	Трагедия-шии чогаалынын хевири	1	17.02	
45	Делегей литературазы: Шекспир В «Ромео и Джульетта»	1	01.03	
46	Сергей Пюрбю «Тулчуушкунче»	1	02.03	
47	Сергей Пюрбю «Кызыл кош»	1	15.03	
48	Степан Сарыг-оол «Белек» (тоожу)	1	16.03	
49	Чогаадыг	1	22.03	
50	Частырыглар-биле ажыл	1	23.03	
51	Степан Сарыг-оол «Белек» (тоожу)	1	05.04	
52	Степан Сарыг-оол «Белек» (тоожу). Практиктиг кичээл	1	06.04	
53	Саган-оол О.К «Арат чоннун мурнундан»	1	12.04	
54	Класстан дашкаар номчулга. Щипачев С.П «Тыва оннуктеримге»	1	13.04	
55	Василий Эренчин «Донен-Шилгим»	1	19.04	
56	Василий Эренчин «Кадарчы уруг»	1	20.04	
57	Екатерина Танова «Кара-Бай»	1	26.04	
58	Екатерина Танова «Кара-Бай»	1	27.04	
59	Владимир Серен-оол «Огже чалалга»	1	03.05	
60	Александр Даржай «Онгар»	1	04.05	
61	Александр Даржай «Онгар»	1	10.05	
62	Александр Даржай «Он рубль»	1	11.05	
63	Феликс Сегленмей «Тын дээш демисел»	1	17.05	
64	Монгуш Олчей-оол «Уш чуве кара», «Уш чуве дошкун», «Уш чуве дудуу»	1	18.05	
65	Эдуард Мижит «Субедей»	1	24.05	
66	Александр Даржай «Тыва дылым»	1	25.05	
67	Хыналда ажыл	1	27.05	
68	Частырыглар-биле ажыл	1	31.05	

